

SZÉPMŰTANI TÖREDÉKEK.

I.

Nem kétlem, hogy igen sokan lesznek, kik előadandó nézeteimet a' s z é p-ről egészen fölöslegeseznek fogják tartani, miután azon boldogító reménytől ringattatnak, hogy ki már egyszer az élet iskolájába kilépett, annak nem sokat kellett körültekintenie, hogy magának a' szépről fogalmat szerezzen. Az ifju, midőn azon eszményt, mellyet magának a' nőről lelke mélyében teremtet, ha nem is egészen olly tökélyben, mint azt a' benne uralkodó isteni szikra alkotá, a' való életben legalább némi viszsugárokból látja előragyogni; midőn imádott angyala előtt állva, szemlét tart ígéző bájai fölött; midőn a' szem és sziv egyaránt elmerül a' csillagszemek, derült homlok, karcsu termet, teli tagok tengerébe: az ifju boldogsága e' perczeiben valóban azt hiszi, hogy nem szorult rá, hogy tőlem, vagy bárkitől is a' s z é p fogalmának magyarázatát hallja. A' kecsékben az anyatermészet után örökösödött hölgy, midőn ékasztalának tükrétől visszalökelve szemléli bájai sugárait, azon bájakét, mellyeket izletes öltözete még magasbra volt képes emelni, hasonlóké az véli, hogy ügyes szemének korán sincs szüksége arra, hogy a' szép fogalmát másoktól tanulja. És ez első pillanatra csakugyan ugy látszik.

De csalatkozik, ki azt hiszi, hogy a' szép egyedül a' „tetszik“ és „nem tetszik“ szavaknak kifolyása, és ennek meghatározásában az észnek teljességgel semmi szerep sem jutott. Mert ha ez állna, akkor ebből az is következne, hogy valami szép is, és ugyanaz egysersmind nem szép is. Hányszor halljuk azt egy és ugyanazon dologról különböző emberektől elmondani:

„Ez ugyancsak szép, nekem tetszik,“ — 's ismét : „dehogyan szép, nekem éppen nem tetszik.“ Így van ez nemcsak egyes embereknél, de egész nemzeteknél is. Mi európaiak a' feje árát tartjuk — általában — szépnek, míg a' szerencsén bizonyosan a' fekete mellett fog szavazni. Nekünk a' kis láb tetszik, míg a' kínai szépség a' láb terjedtségében nyilatkozik. A' zene nálunk akkor mondatik szépnek, ha a' különféle hangok egymással megegyezvén, összehangzanak, 's részek gyanánt egy egészsze olvadnak : az ind zene ellenben akkor tartatik olyannak, ha minél idegenebb zürhangok vegyülnek össze. Ki fogja tehát a' vélemények illy elágazása mellett az elhatározó ítéletet kimondani? És valjon mi okoknál fogva fogja akár egyiknek, akár másiknak az elsőséget tulajdonítani? mert az izlésen éppen úgy, mint a' meggyőződés más nemein, ha külső nyilatkozatára nézve igen is, de bensőleg éppen nem lehet erőszakot tenni

A' „tetszik“ és „nem tetszik“ szavakban az emberek egyénisége, alanyisága nyilatkozik. De a' s z é p fogalma nincs egyéniséghez, nincs nemzethez, nincs korhoz szabva; fölüláll ez minden korlátokon, törvényei örökké változhatlanok ; ennek meghatározása tehát nem lehet egyes emberek és nemzetek tulajdona. Vagy azért, mivel a' „s z a b a d s á g,“ mellynek — mellékesen legyen mondva — minden társulat első alapjának kell lenni, — mivel, mondom, a' szabadság egészen más a' rabságban növekedett, és más a' szabad hon derült homloku gyermeke előtt, más a' testi erőben mindent helyező, szilaj vadon fia, 's más a' művelt társas élethez szokott előtt : — valjon azért a' szabadság, mint szabadság, nem marad-e mindig ugyanaz? nem lesz azért azon önszabta korlátok általi meghatározás, melly mindenjónak, nemesnek éltető levegője, melly nélkül a' valódi életerő kihál és szellemnélküli mumiává porhad? Volt kor, midőn a' tisztább vallást követő keresztyének üldöztetése a' pogány nemzeteknél üdvös dolognak tartatott, 's hány szegény vértanu áldozta föl javait, szerencsáját, életét keble meggyőződésének, 's valjon akkor is nem ugyanaz volt-e a' tiszta erkölcsiség, mi most, és a' mi marad, míg csak világ fönáll? A' fogalom tehát, keblünk Istenének ezen magzatja, mindenkor ugyanaz, 's hogy ebben, nem pedig annak az érdekek, műveltség foka 's más körülmények-határozta egyéni alkalmazásban rejlik a' valóság, első pillanatra világos.

Illy örökké változhatlan fogalom a' s z é p is, és törvényeinek helyesebb vagy helytelenebb alkalmazásából ered azon különbség, azon végetlen elágazás, mellynek naponkint tanui vagyunk az életben. Mert valamin voltak és vannak, kik a' szabadságot rakoncátlanságban, kik az erkölcsöt embertársaik üldözésében keresték : szinte úgy lehetnek, kik a' „leg nem szebb“ tárgyakat is szépeknek tartják fonákságuk vakító mámorában.

Sokkal nehezebb azon kérdés megfejtése, melly az előadottak után akaratlanul is előnkbe ötlök, az t. i. : valjon mellyek tehát a' szépnek általános örök szabályai, mellyek alá a' többiek alárendelendők? E' kérdés megoldásában fáradoztak Platótól kezdve Hegelig a' szépműtan bajnokai, a' nélkül, hogy

határozott végeredményre jutottak volna. Hanem úgy van ez a' joggal, erkölccsel, igazzal, szóval: minden nagyszerű eszmével. Igen elbizottnak kellene tehát lennem, ha elég erősnek hinném magamat ama lángeszek által, millyenek Baumgarten, Eberhard, Kant, Zschokké, Krug, Bendavid, Bouterweck, Pölitz, Schelling, Jean Paul, 'sib. meg nem fejthetett gordiusi csomó meg nem oldására. Ezeknek nyomán azonban előterjesztem én röviden is e' lapok szűk köréhez képest széprőli nézeleimet.

Egy francia író az „erkölcs” értelmezése alkalmával azon állítást mondá ki: „les extrêmes se touchent.” És valamint első pillantásra ez állításban a' legfonákabb ellenmondást rejteni hisszük: úgy bővebb vizsgálat következtében kitűnik, hogy ebbe csakugyan nagy igazság foglaltatik. Okoskodás helyett példákkal élek, mellyek a' dolog fölvilágosítását fölötte könnyítik. A' pazarlást szinte úgy, mint a' fukarságot, véteknek tartjuk. És a' pazarlás nemde túlzása a' fösvénységnek megfelelő erénynek, a' jótékonyságnak? és ismét, ha a' pazarlástól óvakodni akarván, a' takarékoságot túlzásig visszük; nem esünk-e a' fösvénység bűnébe? E' szerint tehát az erény a' két egymással ellenkező vétek középutja volna, úgy, hogy ha ettől akár egyik, akár másik oldalra kelleténél tovább távoznánk, lehetetlen volna a' vétekbe süllyedést elkerülnünk.

És ez értelmezéshez igen sokban hasonlít az, mellyet én a' s z é p ről nyújtani akarok. Mert, véleményem szerint, a' szép alkotó része e' két ellenkező eszme: v á l t o z a t o s s á g és e g y s é g. A' miben e' kettő illőleg öszeolvad, azt mondhatjuk szépnek. Változatosságnak kell tehát lenni azon tárgyban, mellynek a' s z é p melléknevet tulajdonítani akarjuk: mert az egyformaság elfárasztja mind külső, mind belső érzékeinket, 's lehetetlen, hogy kellemes hatásu legyen a' lélekre; már pedig a' szépnek kellemes hatást kell bensőnkre gyakorolnia. Ki fogja azt szépnek nevezni, ha valamelly zenészeti műszeren folyvást és szüntelenül csak egyetlen egy hang pengettetnék? Vagy szép lesz-e azon költemény, mellyben szüntelenül, és mindig csak újra meg újra egy és ugyanazon kép állittatik lelki szemeink elébe? változatosságnak kell tehát uralkodni abban, mit szépnek tartani akarunk. De

E' változatosságban nem szabad hiányozni az egységnek sem; mert e' nélkül a' változatosság szinte úgy nem lehet szép, mint az egység változatosság nélkül. Különféle hangok zúgása vagy pengése magában nem szép, ha csak azokat egy egészszé nem tudjuk olvasztani, hogy reánk kellemesen hassanak. Költői bármilyen magasztos képek egymásra halmozása magában szinte még nem szép, ha azok nem egy egésznek jól rendezett tagjai. A' táj is akkor szép, ha hegy, völgy, domb, lapály, szántóföld, rét, erdő, folyó vagy tó váltja fel egymást; de csak, ha a' szép táj ezen alkotó részei egy jól rendezett egészet képeznek; mert ellenkező esetben a' legváltozatosabb táj is lehet nem szép.

E' változatosság és egység illő rendezése, vagy pedig e' változatosság és egység elrendezésének megítélése a' jó ízlés foglalatossága, mellynek szabályait megírni emberi erőt felülhalad. Amaz — a' helyes elrendezés — a

m ű v é s z nek, az utóbbi pedig, az elrendezés helyes vagy helytelenségének megítélése, a' m ű b i r ó föladata.

J e n ő f i.

J A N K A.

(Vége.)

VII.

Hangyay ur házára nézve ezen eseménydús napokon telt be Janka tizen-nyolczadik éve. A' mama pontosan megjelent, leányát átveendő. Hozott magával egy ügyes főhadnagyocskát, ki név és cím szerint Dornhain herczeg volt.

Hangyay ur kissé csudálkozott ánya kísérlőjén, melly csudálkozása még felsőbb fokra hágott, midőn Dornhain herczeg mint Janka leendő férje mutat-taték be. A' derék bácsi nemcsak csudálkozott, vitázott is ányával ezen rögtönzött házassodási terv miatt. A' grófnő határozottan nyilatkoztatá, hogy leánya sorsa fölött továbbá rendelkezni van joga; hogy már a' herczegnek komoly ígéretet tett, hogy ez többé vissza nem huzható.

„És ha Jankának nem lenne kedve a' válaszhoz?”

„Ugy hiszem, sógor, ígéretednek hiva voltál? Janka szive még szabad?”

„Bizonyosan, bizonyosan,” darabolá ez, Ákosra gondolva.

„És rangjához illő nevelésben részesítéd? 's remélhetem izlésétől, hogy anyja választását helyesli.”

„Teljék kedved, ányom, ha Janka is ugy akarja, noha én őt inkább házámfiának szántam és neveltem. De három hónapig legalább is ismerkedjenek.”

Az alku ujra megkötötték: a' mama engedett a' dús bácsi akaratosságának.

Bácsi jobban kezde remegni most a' herczeg sógortól, mint az alig mult napokban ama szegény őrmester imádótól; már előre minden zsebét és szekrényét üresen látá. De remélt Janka szilárd jellemétől, józan okosságától, 's ujra örült egyszerűsége alapult neveltetésén.

Jankával közlé anyja tervét. Ő sem ellent nem mondott, sem rá nem hagyta; előtte egészen új világ nyílt meg anyja hazatérte óta. És ő, mint iránytű nélkül utazó tengeri vándor, nem tudván magát tájékozni, a' történetre biza az első perczekben ismeretlen oczeánra jutott sorsát.

A' mama igen megelégedett engedelmes leányával, ki akaratával nem ellenkedve, hű kísérlőjéül engedé közelségében lenni a' herczeget, kocsizásai-ban, lovaglásaiban. Így avattaték Janka minden akarata és tudta nélkül, pamlagi hír szerint Dornhain jegyesévé, mielőtt a' bácsitól föltételezett három hó letelnék.

A' város erdejébe látjuk egy tiszta délután Jankát, anyja, bátyja, jegyese 's több társak kísérelében lovagolni. Sok pompás kocsizók, sétálók, koldusok, játszógyermekesek lépék el a' ligetet. Egyszerre zavartámad 's e' kiáltás lesz hallható: Félre! félre! tolvaj! szökött katona bujkál itt! Tartsák föl! ott fut! kiáltá egy pár előtűnő városi lovas hajdu.